
שבת שלום

גיליון 1066 בס"ד, פרשת חקת תשע"ח

וַיָּרֶם מֹשֶׁה אֶת-יָדוֹ וַיַּךְ אֶת-הַסֵּלַע בְּמַטְהוֹ פַּעַמִּים וַיֵּצְאוּ מִיָּם רַבִּים וַתִּשְׁתַּחֲוֶה הָעֵדָה וּבִעְיָרָם. וַיֹּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה וְאֶל-אַהֲרֹן: יַעַן לֹא-הֶאֱמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי לְעֵינֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל, לְכֹן לֹא תָבִיאוּ אֶת-הַקְּהָל הַזֶּה אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר-נָתַתִּי לָהֶם.
(במדבר כ, - י"ב)

ען לא האמנתם - גילה הכתוב שאלולי חטא זה היו נכנסין לארץ. קשה, שהרי בסוף פרשת ואלה שמות פרשיי 'עתה תראה אשר אעשה לפרעה' - העשוי לפרעה תראה, העשוי למלחמות ל"א מלכים לא תראה, הרי אם כן היה כאן חטא אחר. ויש לומר: דודאי חטא 'למה הרעות' גרם לו למשה שלא יראה בנקמתן של מלכי כנען כשיכנסו ישראל לארץ. ואולי הוא היה נכנס לקצת מן הארץ, אבל עוון זה של מי מריבה גרם להיות נגזר עליו שלא יכנס לארץ כלל אפי' בלא ראות נקמתן של מלכי כנען.
(ברטנורא על התורה שם, שם)

להקדישני לעיני בני ישראל - אלו היו עומדים משה ואהרן בתפלה, היה נקרא בזה 'ונקדשתי בתוך בני ישראל' שהוא אמירה דבר שבקדושה ברבים כדאיתא במגילה כ"ג. והיו ישראל מאמינים במעלת תפלה ושאני קדוש בתוכם. ועתה לא האמנתם את ישראל בזה.
(העמק דבר שם, שם)

משה ואהרן לא נענשו על מה שעשו, אלא על מה **שלא עשו**: הם החמיצו הזדמנות פז לקדש שם שמיים באופן משמעותי. אדם נתבע לממש את הפוטנציאל שיש בו.
(הרב אהרון ליכטנשטיין, שיחות ראשי הישיבה לפרשת השבוע תשע"ח)

בזכות המלים והחיים, כנגד הכוחנות והמות

נדב ברמן-שיפמן

בְּמִטְהוֹ פְּעַמִּים וַיִּצְאוּ מִיַּם רַבִּים וַתִּשֶׁתְּ הָעֵדָה וּבְעֵינֵינוּ (במדבר כ, יא). חטא זה, הנראה בעינינו שולי, הוא בעל משמעות רבה בעולם המקרא, שבו (כפי שטען יחזקאל קויפמן) ישנו מאבק כנגד המאגיה הקדומה הרואה באל יתנוי בין כוחות עוורים, שאין כל משמעות לשיחה איתו או לדיבור אליו. כנגד זאת, מקדיש המקרא מקום נרחב לתיאור האינטראקציה המילולית בין האל לאדם, במוטיב החוזר ויודבר ה' אל משה. האל מדבר, וביכולת האדם להתכחש. משה ביקש לסגור את הפער בין דיבור למעשה באופן כוחני.

3. חטאם של משה ואהרן לא היה אפוא רק 'חוסר אמונה' כללי באל, אלא חוסר אמונה בכוחן של מלים. חטאו של אהרן בכך נראה גדול יותר, לאור לקותו המילולית של משה ותפקידו של אהרן לנוכח זאת: "וַיֹּאמֶר הֲלֹא אֶהְרֵן אֲחִיךָ הַלֵּוִי יַדְעָתִי כִּי דָבַר יְדָבַר הוּא [...] וְדָבַר הוּא לְךָ אֶל הָעָם וְהָיָה הוּא יִהְיֶה לְךָ לִפְהָ" (שמות ט, יד-טז). אהרן בא על עונשו החמור תוך זמן קצר, והוא מת ונקבר בהר הקר על גבול אדום, כאשר בגדיו ותפקידו מועברים לאלעזר בנו. אולם מדוע זכה משה לעונש כה חמור, בהיותו מוגבל בדיבורו? אפשר להציע, כמו שד"ל, "כי משמעות הסלע, וכמו שכתב בעל עקדת יצחק, שהיה להם לאמר: כה אמר ה': הסלע! תנה מימך! הן אמת כי אין הנס גדול בדיבור מבהכאה, כי הכל שוה אצל הסלע, אבל מכל מקום לעיני ההמון הדיבור אל הסלע היה מתמיה יותר, והיה שם שמים מתקדש יותר".²

כלומר, דיבור אל סלע במדבר המחולל נביעת מים הוא בגדר נס, המעיד על האל, שכוון וברא את חוקי הטבע שהופרו. חוסר האמונה בכוחן של מילים עשוי להסביר את מניעת כניסתו של משה לארץ ישראל גם באופן הבא. אנו יודעים שחוקי המלחמה של התורה הם חמורים ובלתי מתפשרים (דברים טו). אולם הם אינם מהווים היתר חסר-גבולות לשיפכות-דםים, והם דורשים מהלוחמים איפוק וריסון, למשל במקרה של אשת יפת-תאר (דברים כא, י-יד). מכאן ברור מה הסכנה הרובצת לפתחו של מנהיג המוות מהר מדי על כח המילים, לטובת כח הזרוע. אין בכך טענה שמשה היה אלים באופן מיוחד, אלא שיש כאן מסר שהתורה מבקשת להעביר.

בפרשתנו מוצגים סיפורים העוסקים לכאורה בנושאים שונים מאוד: (1) פרה אדומה; (2) הצמא במדבר והכאת הסלע על ידי משה ואהרן; (3) מות אהרן; (4) תלאות נדודי עם-ישראל בעבר הירדן המזרחי. לכאורה, הקשר בין כל אלה מקרי. אולם ניתן להציע שיש קשר מהותי בין הסיפורים עליו נעמוד להלן, הארוג במסרים הערכיים של התנ"ך.

1. הפרשה פותחת במצוות פרה אדומה: "זאת חקת התורה אשר צוה ה' לאמר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ אֵלֶיךָ פְּרָה אֲדָמָה תְּמִימָה אֲשֶׁר אֵין בָּהּ מוּם אֲשֶׁר לֹא עָלָה עָלֶיהָ עַל...". (במדבר יט ט). על מצוה זו רבו הפירושים והדיונים: כיצד יתכן שאפר הפרה מטמא עד הערב את שורף הפרה (שם, פס' ח), אך בה בעת מטמא טמאי-מת? האם הימסתורין של מצוה זו מלמד על חוסר ההגיון של כלל המצוות? רוב הפרשנים ענו על כך בשלילה, וגרסו כי הפרה האדומה היא היוצאת מן הכלל המעידה על הכלל, שהוא התכליתיות של המצוות. למעשה, אפשר להצביע על תכליתיות המצויה גם במצוה זו. הרמב"ם (מורה נבוכים ג, מז), למשל, מצביע על התכלית של עירור 'יראת המקדש', המושגת על ידי דינים שונים של הרחקה מן המקום המקודש.¹ אפשר להצביע גם על תכלית רחבה יותר הקשורה לערך חיי-אדם, והיא העובדה שהעמסת קשיים על הליך הטיהור מטומאת מת, הופכת את סכנת ההיטמאות למת לחמורה יותר. לירגולציה ול'בירוקרטיה' הזו יש תפקיד: יצירת כבוד כלפי ערך חיי אדם.

2. לאחר מכן מספרת פרשתנו על הצמא הפוקד את בני ישראל במדבר: "וַיִּבְאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל הָעֵדָה מְדַבְּרִים צֶן בְּחַדְשׁ הָרִאשׁוֹן וַיֵּשֶׁב הָעָם בְּקִדְשׁ וַתִּמַּת שָׁם מֶרְיָם וַתִּקָּבֵר שָׁם. וְלֹא הָיָה מִיָּם לָעֵדָה וַיִּקְהְלוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אֶהְרֵן" (במדבר כ, א-ב). תוספתא סוטה (יא, א) מבקשת להסביר את סמיכות מותה של מרים להתעררות הצמא: "כל זמן שהיתה מרים קיימת היתה באר מספקת את ישראל, משמתה אומר (במדבר כ) ותמת שם מרים וגוי ולא היה מים לעדה שנסתלקה הבאר". ה' מורה למשה ואהרן לדבר אל הסלע, בכדי שיוציא מים לשם השקיית העדה והצאן. אולם משה מתפתה לקצר תהליכי דיבור ולעבור לכח הזרוע: "וַיִּנָּקֶם מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ וַיַּךְ אֶת הַסֶּלַע

2 מצוטט מתוך גליון פרשת השבוע של נחמה ליבוביץ (תש"ב) על פרשת חקת (ראו <http://www.nechama.org> (html.1270/il/pages).

1 אין זה אומר שאין מקריות מסוימת בפרטי המצוות, אלא שאי אפשר לומר שמצוות התורה הן קונטיננטלית לגמרי (כפי שטען ישעיהו ליבוביץ, למשל).

(שחלקם אף ראו בחיסולים ה'מאתגרים' הללו מאורע מבדר). שאלות אלו חשובות לשם בירור הדרך הנכונה לשמור על בטחונו בלי הרג מיותר, והן מתעצמות לאור שאלתו הנוקבת של אריאל הורביץ, בשירו 'סלון קטרינג':

אני [...] קורא בעיתון כותרות / חיילת מביטה בי בעיניים נבערות / מאחוריה כפות איש מבוגר והיא לא מתביישת / להצטלם איתו - להעלות את זה לרשת / אני שואל אותך אבא קובנר - יהודי ענק - האם הוצאת אותי מהשטעטל - כדי שאהיה לקוזאק?

מנקודת מבט הלכתית אפשר להציע כיוון נוסף למחשבה על המציאות הקשה והמורכבת הזו. לדעתו של שלום רוזנברג, השלכותיה של שמירת ההלכה על היחיד והחברה היהודיים היו בעיקר "מסורת של שלום ואי-אלימות", "שמירת ערכה של המשפחה" ו"אי ההיזקקות לשיכרות על כל גווניה וצורותיה", המעוגנים "בדיני שבת, כשרות - וביחוד ההימנעות מהדם - וטהרת המשפחה".⁴ פרשת חוקת המהדהדת כאמור את ההתנגדות לאלימות שאינה לצורך, מזכירה לנו כי הכניסה לארץ-ישראל לא צריכה לסמא את עינינו כלפי חובתנו היהודית המוסרית, שאינה עולה בקנה אחד עם ההטפה הדרוויניסטית לפיה "החלש נידון להכחדה".⁵ בשונה מכך, ובהתאם למוסר היהודי והאנושי הפשוט, **האויב הוא אויב כי הוא אויב, כשהוא אויב. לא כי הוא חלש, ובטח שלא בגלל שהוא חלש.** אלא אם הוכח אחרת, אדם הוא אדם, ואלא אם כן הוא קם עלינו באופן ישיר להרגנו, ואנו היהודים איננו אמורים להיות שוחרי הכחדות, אלא חסידי תורת ה', תורת החיים.

המחבר הגיש עבודת ד"ר בנושא פרנמטיים והגות היהודית בארה"ב במאה העשרים, ושווה עם משפחתו כעמית במחלקה לפילוסופיה ובתכנית ללמודי יהדות באוני ייל.

חטאו של יפתח

וזה היה טעותו של יפתח בבתו, כי חשב כאשר חרם נגיד ישראל חל וקים להמית אנשים או העובר על חרמו חייב מיתה, כן אם נדר בעת מלחמה לעשות מאיש או אנשים זבח יחול הנדר, ולא ידע כי חרם המלך והסנהדרין חל על המורדים לכלותם או על העובר גזירתם ותקנתם, אבל לחול הנדר לעשות עולה מדבר שאין ראוי לה' חס וחלילה, ולכך אמר בב"ר (ס ג) שאפילו הקדש דמים לא היה חייב

4 בעקבות הכוזרי: פרקי מבוא למחשבת ישראל, ספרית מעלה, ירושלים תשנ"א, עמ' 188.

5 ראו למשל במאמרו של רה"מ בנימין נתניהו, 'בן גוריון, אנו מתקדמים במעלה ההר' (מקור ראשון), 10.4.2018 <https://www.makorishon.co.il> 70-שנה-לישראל/36739/

4. מסר זה מתחדד לאור סיפורי הנודים של בני-ישראל בפרשתנו, מהם אנו למדים **עד כמה מגונה היא הפעלת כח לא מידתית כנגד אנשים חסרי-כל, מזי רעב הצמאים למים.** בני ישראל מתחננים למסדרון הומניטרי: "וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים אֶל סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי לֵאמֹר. אֶעֱבְרָה בְּאַרְצְךָ לֹא נָטָה בְשִׁדָּה וּבְכָרֶם לֹא נִשְׁתָּה מִי בְּאֶרֶץ בְּדָרְךָ הַמֶּלֶךְ יִלְךְ עַד אֲשֶׁר נַעֲבֹר גְּבֻלְךָ" (במדבר כא, כא-כב). אולם סיחון אינו בן-שיח של ממש: "וְלֹא נָתַן סִיחֹן אֶת יִשְׂרָאֵל עֹבֵר בְּגִבְלוֹ וַיֹּאסֶף סִיחֹן אֶת כָּל עַמּוֹ וַיֵּצֵא לְקִרְיַת יִשְׂרָאֵל הַמְּדַבְּרָה וַיָּבֵא יְהִצְהָ וַיִּלְחֶם בְּיִשְׂרָאֵל" (שם, פס' כג). מעשיהם של אנשי האמורי מקוממים במיוחד, כי לא זו בלבד שהם לא מאפשרים לישראל מעבר, הם אף **יוצאים באופן אקטיבי להלחם בהם** (כלומר בנו), בדומה לעמלק. הניצחון של ישראל על האמורי בקרב זה זוכה, ובצדק, לאהדת הקוראים. עם שקיבל את בשורת וחובת המגבלות על הכח ("לא תרצח", ויתר חוקי התורה), זוכה להגנה אלוהית עקב מחויבותו לברית מוסרית זו.

האם הוצאת אותי מהשטעטל כדי שאהיה לקוזאק?

יתכן אפוא שהכאת הסלע יצרה אצל האל חשש שמשא לא יעמוד בנסיון הקשה של מלחמות כיבוש הארץ. מי שמרביץ לסלעים בשביל לקצר תהליכים, עלול להפעיל כח מוגזם ולא מידתי כלפי אנשים בשר ודם שראויים לרחמים, מסר שהתנ"ך חוזר עליו פעמים רבות. גם כשבני אדם (כמו יונה הנביא) נואשים מבני-האדם, אלוהי ישראל מתעקש לומר כי אין לבני אדם זכות ליטול מבני אדם אחרים את צלם האלהים שבהם. מסר זה חשוב במיוחד בימים אלה. לפני זמן לא רב, רעשה הארץ מסביב ירי במחבל פצוע בחברון. לעומת זאת, בחודשיים האחרונים חל כנראה שינוי בהוראות הפתיחה באש בצה"ל, להפעלת אש **קטלנית** על מפגינים לא חמושים ברצועת עזה, גם כשהם רחוקים מהגדר. לאחר השתקה כוחנית של הקול היהודי³ המוסרי שהשמיע קובי מידן בנושא, הורה הרמטכ"ל איזנקוט על הקמת ועדת חקירה, והציבור מצפה לפרסום מסקנותיה ולהפקת לקחים. אם אכן יתברר שניתנו פקודות קטלניות במקום להסתפק באמצעים לפיזור הפגנות (או, לחילופין אם לא ניתנו פקודות כאלו ובכל זאת נעשה שימוש באש חיה, כאשר היתה אפשרות אחרת כדי למנוע פריצה של הגדר), מדוע הן לא נעצרו כבלתי-חוקיות בעליל בשום שלב בשרשרת הפיקוד, בדרך אל הצלפים בשטח

3 שכן סימנו של בני ישראל הוא שהם ביישנין, רחמנים וגומלי חסדים (בבלי יבמות עט ע"א).

אין לראות את יפתח בהילה של גיבור לאומי, ואין להתפעל ממעשהו כמעשה של הקרבה וגדולה מתוך רגשי פטריוטיזם. מעשהו אכזרי והוא חסר שחר. נאמנים עלינו חז"ל שראו בו עם הארץ, ריק ופוחז. התלהבות כשלעצמה אין בה ערובה שתהיה מכוונת לטוב, לרצוי; התלהבות שאין עמה מצפן מכוון, שאין עמה ריסון של תורה - עלולה להביא לאבדון. וכדברי מדרש תנחומא (בחוקותי ה) "מי גרם לו ליפתח לאבד את בתו? על שלא קרא בתורה". (נחמה לייבוץ: עיונים בספר במדבר, עמ' 283)

"אדם כי ימות באהל"

'ומת בהר אשר אתה עולה שמה': אמר לפניו: רבש"ע למה אני מת? לא טוב (שיאמרו) טוב משה ממראה מטוב משה משמועה? לא טוב שיאמרו זה משה שהוציאנו ממצרים וקרע לנו את היס והוריד לנו את התורה ואת המן והגיו לנו את השליו ועשה לנו נסים וגבורות, משיאמרו כך וכך עשה כך וכך אמר? אמר לו: כלך משה, **גזירה היא מלפני שוה בכל אדם**, שנאמר 'וזאת התורה **אדם כי ימות באהל'** (במדבר י"ט) ואומר 'זאת תורת האדם' ה' אלהים' (שמואל ב' ז') אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: רבש"ע למה מת אדם הראשון? אמר להם: שלא עשה פקודי, והרי משה עשה פקודיך? אמר להם: **גזירה היא מלפני שוה בכל אדם**, שנאמר 'וזאת התורה: אדם כי ימות' (במדבר י"ט). (סיפרי האזינו פיסקא שלט)

ומה שאמר 'כל מי שמוסר עצמו לסכנה אין אומרין הלכה משמו' לא דמי (אינו דומה) להא דאמרו 'זאת התורה אדם כי ימות באוהל' אין דברי תורה מתקיימים אלא במי **שממית** עצמו עליה. התם (=שם) כאשר מקיים תורה **מדוחק**, ופרשנו הטעם במקומו שראוי שלא תהיה התורה מתקיימת אלא אם כן **ממית עצמו על דברי תורה** ולא שמוסר נפשו לסכנה, אבל זה שהוא מוסר עצמו לסכנה אין אדם ראוי למסור נפשו לסכנה, ולכך אין אומרים דברי תורה משמו, כי כאשר מסר עצמו להעדר על דברי תורה, הרי אין לו חיות **והתורה היא החיות** ולכך אין ראוי למי שנתן עצמו אל ההעדר לומר דבר תורה משמו, כי אין מתחבר אל התורה ההעדר. (חידושי אגדות למהר"ל מפראג חלק ג עמוד יב)

הנהגה בתנועה

צוות פעולה עם מכינות קדם צבאיות, בראשות יעקב בינג, ממשיך במלוא המרץ, כולל הפקת פלייר מתאים. עוז ושלוש הוא אחד משבעת הארגונים המייסדים עכשיו את עמותת פורום ארגוני השלום בישראל, בראשות יובל רחמים. חברי ההנהלה פרפו צבי מזא"ה ודוד ויימן

השתתפו ביום השלום הרביעי של הפורום, בירושלים. אנו שותפים למאבקים נגד גירוש פליטים ומבקשי מקלט מישראל, תוך הדגשת מחוייבותנו היהודית-תורנית להושיט יד לבני אדם הנמצאים היום במצב אותו חווינו אנו מאז שיעבוד מצרים ועד היום. דרושה מתנדבת/לריכוז פעילות זו שלנו!

אנו מברכים את חברתנו ד"ר מרסי לנק עם כניסתה לתפקיד רכות פעילות בין דתית של עוז ושלוש.

צרו קשר, צאו מהבית, השמיעו את קולנו. פרטים באתר התנועה: <http://ozveshalom.org.il/blog> ובדף הפייסבוק: <https://www.facebook.com/ozveshalom>.
netivotshalom

חברי הנהלת התנועה: גילי זיוון, לאה שקדיאל, דויד ויימן (יו"ר), צבי מזא"ה ואלי רבל.

מעוניינות/ים לפעול ציבורית להגשמת המטרות של עוז ושלוש?

צרו קשר עם לאה שקדיאל, 052-3911181, moshelea@netvision.net.il

מעוניינות/ים להתעדכן ולהשתתף בשיח על דרכה של התנועה צרו קשר עם אלי רבל, jrevel.iphone@gmail.com

קוראים יקרים

שבת שלום הוא מיזם מרכזי של תנועת עוז ושלוש המתקיים 20 שנה. הגיליונות (למעלה מ-1000 עד כה) מופצים במאות בתי כנסת, ישיבות, ארגונים, סמינרים ועמותות בדוא"ל ובאינטרנט, ומהווים חיבור בין אוכלוסיות שונות המעוניינות בקול יהודי, תורני וציוני, הדוגל בחברה מוסרית וצודקת לטובת כל יושבי הארץ הזאת.

נכנסנו לשנה חדשה, למחזור 21 של שבת שלום.

קהילת "שבת שלום" הכוללת את צוות העוסקים במלאכה, הכותבים הנאמנים, תומכינו וקוראינו, שותפה במפעל חשוב זה של התבוננות, חשבון נפש והפצת תורה של חיים, חמלה, צדק ושלוש.

לאורך השנים, אנו נמנעים באופן עקרוני ממימון הגיליון על ידי פרסומות ואיננו זוכים לתמיכה מממשלתית או מפלגתית, ולכן:

אנחנו תלויים בעזרתכם על מנת שנוכל להמשיך את מפעל "שבת שלום" על הוצאותיו הצנועות, הכוללות הדפסה והפצה במאות בתי כנסת בארץ, במייל ובאינטרנט.

כדאי לתרום באמצעות העברה ישירה לבנק לאומי סניף 912 מספר חשבון 09973803. **לא לשכוח לשלוח למורים פיין, רכות המשדד, מייל המודיע על העברת התשלום**, כדי שהיא תוכל לעקוב אחר התשלומים ולשלוח קבלה על התרומה: ozveshalomns@gmail.com.

ניתן גם לשלוח המחאות לפקודת עוז ושלוש לידי מרים פיין, דוסטרובסקי 9, ירושלים, 933806

התרומות מוכרות לצורך פטור ממס.

להפצת המהדורה המודפסת, לקבלת המהדורה

האלקטרונית ולבירורים: 052-3920206 -

ozveshalomns@gmail.com

לתגובות ולתיאום דברי תורה: pinchas.leiser@gmail.com

חפשו אותנו באתר התנועה: <http://ozveshalom.org.il/blog>

ובדף הפייסבוק: <https://www.facebook.com/ozveshalom>.

netivotshalom